

ՍՈՆԱ ԹՈՐՈՍՅԱՆ

Հայ-Ռուսական (Սլավոնական) համալսարանի ժուռնալիստիկայի տեսության և պատմության ամբիոնի հայցորդ

**ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԿԱՐԾԻՔԻ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀՀ ՄԱՍՈՒԼԻ
ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ**

Հայտնի է, որ ժողովրդի զանգվածային վարքագծի դրսևորման գործում վճռական դեր են խաղում սոցիալական ինստիտուտները: Ոչ պակաս կարևոր են հասարակության մեջ ձևավորված բարոյահոգեբանական մթնոլորտը, հասարակական կարծիքը: Հասարակական կարծիքը հաճախ կարող է դրական ազդեցություն ունենալ հասարակության համախմբմանը կամ, ընդհակառակը, պատճառ հանդիսանալ սոցիալական ցնցումների և քաղաքական փոփոխությունների համար: Այլ կերպ ասած, հասարակական կարծիքի ձևավորումը անքակտելիորեն կապված է մեր երկրի քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական և հոգևոր գաղափարական զարգացման պայմանների հետ:

Այս պարագայում կարևորվում է հասարակական կարծիքի՝ որպես երկրի քաղաքական և տնտեսական կյանքի ներկա և ապագա զարգացման ուղիների հստակեցման նշանակությունը:

Հասարակական կարծիքի ձևավորման գործում առաջնային դերակատարում ունեն ՋԼՄ-ները և մասնավորապես պարբերական մամուլի հասարակական-քաղաքական թեմատիկայով հրապարակումները:

Հասարակական կարծիքի ձևավորման գործում քաղաքական հրապարակախոսության դերակատարումը ըմբռնելու համար համոզիչ է հնչում հետևյալ բնորոշումը. «Հրապարակախոսական ժանրը ենթադրում է ոչ միայն արձանագրող խոսք, այլև վերաբերմունքի արտահայտում հաղորդածի նկատմամբ: Հրապարակախոսական տեքստը ուղղված է ներգործելու, համոզմունքներ ձևավորելու»¹:

Քաղաքական հրապարակախոսության լսարանի հետ կապի ապահովումը հնարավորություն է տալիս ճշգրիտ տեղեկություն ստանալ զանգվածային գիտակցության իրական վիճակի

մասին: Նման պարագայում հրապարակախոսությունը ապահովում է հետադարձ կապ, որը հասարակական կարծիքը վեր է ածում ժողովրդավարական հասարակության գործուն ինստիտուտի:

Հրապարակախոսությունը միաժամանակ հասարակական գործընթաց է, որի վրա ազդեցություն են թողնում առկա սոցիալական, ինչպես նաև տեխնոլոգիական պայմանները:

Ժողովրդավարական հասարակությունում քաղաքական հրապարակախոսությունը հնարավորություն ունի հասարակական կարծիքի ձևավորման միջոցով փոփոխել մարդկանց պատկերացումները սեփական կյանքի և հեռանկարի նկատմամբ, սակայն մի վերապահումով. եթե հասարակության մեջ չեն ձևավորվել կարծրացած պատկերացումներ երկրի և պետության հետագա զարգացման և նրանցում անհատի դերի նկատմամբ:

Այս դեպքում հրապարակախոսության նպատակը ոչ թե ընթերցողների կողմից նոր գաղափարների պասիվ ընկալումն է, այլ երևույթների նկատմամբ ակտիվ արձագանքի խրախուսումը:

Ռուս մտածող Դ. Պիսարևը դեռևս մեկուկես հարյուրամյակ առաջ գրում էր, որ մտավոր և բարոյական քարոզչությունը որոշ չափով ուրիշի ազատության վրա ոտնձգություն է. «Ես կամենում եմ ոչ թե ընթերցողին հարկադրել համաձայնելու ինձ հետ, այլ ոգեկոչել նրա մտքի ինքնագործունեությունը և առիթ տալ նրան ինքնուրույն քննարկելու իմ կողմից առաջադրված հարցերը»: Ըստ նրա՝ ընթերցողի հետ հարաբերվելը կարող է լինել երկխոսության ձևով, խելամիտ հարցադրմամբ և նրանց հավաստի պատասխանով: Դ. Պիսարևը ընդգծում է, որ հրապարակախոսը պետք է կանխատեսի իր ընթերցողների բոլոր սպասումները, կասկածները և առարկությունները. ինքը պետք է

www.moj.am

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

քարճրացնի հարցադրումներ և փորձի պատասխանել դրանց:

Ուստի հրատապ է պարզել, թե որքանով է ներկայիս հայ հրապարակախոսությունը համապատասխանում վերը նշված չափանիշներին, և որքանով է նրան հաջողվում ձևավորել հասարակական կարծիք:

Հայ հրապարակախոսությունը, որպես կանոն, անցյալում ունեցել է երկու ուղղվածություն՝ գրական-քննադատական և քաղաքական: Ի դեպ, քաղաքական հրապարակախոսության մեջ գերիշխել է ազգային-ազատագրական պայքարի և հայ պետականության ստեղծման թեմատիկան: Ներկա քաղաքական հրապարակախոսությունում առաջնային տեղ են գրավում իշխանություն-ընդդիմություն փոխհարաբերության և արցախյան հիմնահարցի կարգավորման խնդիրները:

Քաղաքական հրապարակախոսության նշանակությունը որոշվում է նրանով, որ փորձում է կանխորոշել մարդկանց հասարակական վարքագիծը, նրանց վերաբերմունքը պաշտոնական իշխանությունների, քաղաքական կուսակցությունների, տարատեսակ հասարակական շարժումների, և, ի վերջո, վերաբերմունքը միմյանց նկատմամբ:

Ելակետ պետք է ունենալ այն, որ հասարակական կարծիքի ձևավորումն անքակտելիորեն կապված է մեր երկրի քաղաքական, սոցիալ-տնտեսական և հոգևոր, գաղափարական զարգացման հիմնախնդիրների հետ:

Պետք է գիտակցել, որ վերջին երկու տասնամյակում հրապարակախոսությունը, ՉԼՄ-ները զգալի դեր խաղացին անցման շրջանի գաղափարախոսության քարոզչության գործում: Ըստ որում, ՉԼՄ-ները և հատկապես քաղաքական հրապարակախոսությունը ոչ միայն զբաղվեցին քարոզչությամբ, այլև փաստացիորեն նպաստեցին մարդկանց մոտ նոր մտածողության և հասարակության հեռանկարի նկատմամբ նոր մոտեցումների մշակմանը: Ավելին, այդ ընթացքում արմատական փոփոխություն կրեցին նաև ՉԼՄ-ների գաղափարական-քաղաքական ուղղվածությունը և հասարակական երևույթների գնահատման չափանիշները: Այլ կերպ ասած՝ տեղի է ունենում երկակի, փոխկապակցված գործընթաց. մի կողմից հասարակության մեջ ձևավորվում է ազատամտական գաղափարախոսություն, մյուս կողմից՝ դրան համարժեք ՉԼՄ-ներ:

Հրապարակախոսական ստեղծագործությունների հնչեղությունը պայմանավորված է նրանով, թե ինչ չափով են նրանք արտացոլում ժամանակակից հասարակական շահերը և որքանով են նրանք ներգործում հասարակական կարծիքի ձևավորման վրա:

Այս երևույթն ավելի խորությամբ բացահայտելու համար արժե հետադարձ հայացք գցել դեպի պատմական նախորդ ժամանակաշրջանը: 1990-ական թվականներին նախկին խորհրդային գրեթե բոլոր տարածքներում փորձ կատարվեց ազատամտությունը ներկայացնել որպես միակ օբյեկտիվ և համակարգված քաղաքական գիտակցության ձև: Նույն կերպ ՉԼՄ-ներում գովազդվում էին ազատախոհական վերափոխությունները: Հայկական մամուլում ազատամտական գիտակցությունը և ազատամիտ վերափոխությունները գրեթե միանշանակ գնահատվեցին դրականորեն: Նման կերպ վարվեցին հրապարակախոսները և գիտականությանը հավակնող առանձին հոդվածների հեղինակները:

Այս երևույթը հայ հետազոտողների կողմից այդպես էլ գիտական գնահատականի չարժանացավ: Մինչդեռ ԱՊՀ մյուս երկրների գիտնականները փորձեցին նման իրողությանը տալ որոշակի բացատրություններ: Այսպես՝ Լ. Կովալոֆինը «Իշխանությունը և բարոյականությունը» ժողովածույում քննադատում է ազատամտական վերափոխությունը և փորձում ազատախոհությունը կապել այնպիսի պահպանողական արժեքների հետ, ինչպիսիք են կրոնն ու ընտանիքը²:

Ներկայումս Հայաստանի Հանրապետության հասարակության մեջ ընթանում են ոչ միանշանակ սոցիալ-քաղաքական գործընթացներ, որը պահանջում է նրանց համակողմանի ուսումնասիրություն և վերաիմաստավորում: Նկատելի է նաև հասարակական-քաղաքական հիմնախնդիրների նկատմամբ ժողովրդի հետաքրքրության աճ, որը բացատրվում է նաև մարդկանց մոտ սեփական մոտեցումները ձևավորելու հոգեբանական հակվածությամբ:

Միաժամանակ նկատելի է մարդկանց տարբեր հատվածների ոչ միանշանակ վերաբերմունք հասարակական-քաղաքական երևույթների գնահատման նկատմամբ: Նման մոտեցումը հատկապես զգալի է խնդրի հանդեպ իշխանական շրջանների և ընդդիմության՝ միմյանցից էապես

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

տարբերվող տեսակետներով: Կառավարական շրջանները պնդում են, որ ժողովրդավարությունը չի նշանակում ամենաթողություն, իսկ ընդդիմադիրները ընդվզում են իրենց իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման դեմ:

Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքական հրապարակախոսությունը մամուլի մեջ, որն ուղղված էր հասարակական կարծիքի ձևավորմանը, անցել է մի քանի փուլեր: 1990-ական թվականների սկզբին քաղաքական հրապարակախոսությունը նպատակաճշգրտված էր հասարակական կարծիքը ձևավորել հայրենասիրության և ազգային-ազատագրական շարժմանը գորավիզ լինելու տեսակետից: Հետագա տարիներին հասարակական կարծիքի ձևավորումը գրկվեց պատմահայրենասիրական արժեքային բնույթից:

Ճշմարիտ է, եղան առանձին հրապարակումներ, որոնք, սակայն, անհրաժեշտ հասարակական հնչեղություն այդպես էլ չստացան: Դրական իմաստով առանձնանում է «Հայաստանի Հանրապետություն» թերթը, որտեղ «Տիգրան Մեծ՝ պետականության խորհրդանիշ», հրապարակախոսական հոդվածում թերթը վերլուծաբար ներկայացնում է ականավոր պետական գործչին նվիրված գիտաժողովի նյութերը: Հոդվածի ատաղձն է կազմում այն գաղափարը, որ պետականության կերտման ճանապարհին միշտ չէ, որ մեր հասարակությունը խոհեմություն է ունեցել ետ նայել և ուշադրության արժանացնել երբեմնի ունեցած մեր հզոր պետականությունը և այն թագավորներին, ովքեր նպաստել են այդ պետականության կայացմանն ու հզորացմանը: Պատմաբաններն անգամ խոստովանում են, որ պատմության բազմաթիվ հատորներում նման հարցերը կարծես երկրորդ պլան են մղված: Ու թեև պատմության կերտող ուժը համարվում է ժողովուրդը, սակայն լինում են անհատներ, որոնց ազդեցությունն այդ գործընթացում անհնար է ուրանալ: Հենց այդպիսի անհատ է հայոց Տիգրան Մեծ թագավորը, միակը, որին արքայից արքա տիտղոսն է շնորհվել³:

Թվում էր, թե ՀՀ ԳԱԱ գիտաժողովը արձագանքներ կգտներ հասարակության լայն շրջաններում, դրան կանդորադառնային նաև ԶԼՄ-ները, մինչդեռ հայ պետականության ամենամեծ խորհրդանիշը հանդիսացող Տիգրան Մեծի կյանքին և գործունեությանը նվիրված այլ քննարկումներ կամ մամուլի հրապարակումներ այդպես էլ չեղան:

Գրեթե նույն ճակատագրին արժանացավ հայ ժողովրդի համար բախտորոշ այնպիսի իրադարձության հոբելյանը, ինչպես հայոց գրերի գյուտի 1600-ամյակն է, որը չդարձավ կրթամշակութային և քաղաքական խոշոր երևույթ: Մամուլում եղան հիշարժան տարեթվին նվիրված ընդամենը մի քանի հրապարակումներ: Թերևս արժե նշել «Մինչև Մաշտոցը և նրանից հետո» վերտառությամբ միջազգային գիտաժողովի ելույթների վերլուծականը⁴: Կարելի է առանձնացնել նաև «Ուխտագնացություն դեպի Հայաստան» հիմնախնդրային հոդվածը, որում քննության է առնվում հայոց գրերի ստեղծման և 1600-ամյա տարելիցի նշանակությունը հայ ժողովրդի հոգևոր հարստացման համար: Հոդվածում կանադահայ թեմի եպիսկոպոսն ընդգծում է հայոց գրերի ստեղծման բացառիկ նշանակությունը համայն հայության համախմբման գործում⁵: Սակայն նման բովանդակության հրապարակումները եզակի էին և լայն արձագանք չգտան հանրության շրջանում:

Հասարակական կարծիքի՝ սոցիալական իրականության հետ ունեցած փոխկապակցումը զգալի է հատկապես այնպիսի ժամանակաշրջաններում, երբ հասարակության քաղաքական կյանքը միտում ունի գերիշխելու՝ արտացոլելով հասարակության տարբեր քաղաքական և սոցիալական շերտերի քաղաքական հայացքները, տեսակետները՝ և, ի վերջո, ռազմավարությունը:

Այդ իմաստով կարևոր է ժողովրդի բոլոր հատվածների և հատկապես երիտասարդության հայրենասիրական դաստիարակությունը՝ գործողության մեջ դնելով հրապարակախոսության նորանոր դրսևորումներ: Բնորոշ է «Սե տառի ողիսականը» հոդվածը, որը փորձում է հասարակական կարծիք ձևավորել հայ ժողովրդի հոգևոր արժեքների և ականավոր գործիչների ստեղծագործական ժառանգության նկատմամբ: Հ. Թումանյանի արձանի վրա ազգանվան «Մ» տառը ջնջվել է՝ աղավաղելով մեծ բանաստեղծի ազգանունը: Թերթը ընդվզում է մարդկանց անտարբերության նկատմամբ. «Եղածը ընդամենը մի «Մ» տառ է, ցավը՝ նրա բացակայությունը, խռովքը՝ զարմանալի, անհանդուրժելի կուրությունը, խնդիրը՝ թերությունն ու թերացումը մատնանշելն ու վերացնելուն նպաստելը⁶»:

Հասարակության ժողովրդավարացման գործընթացը բացահայտում է հասարակական

www.moj.am

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

կարծիքի հնարավորությունները որպես հասարակական- քաղաքական կյանքի կարևոր գործոն, որը նպատակամղված է քաղաքացիական, ազատ հասարակության ձևավորմանը:

Մինչդեռ մեր հասարակությունում ժողովրդավարության ձևավորումը ընթանում է բարդ ուղով՝ արտացոլելով սոցիալ-քաղաքական և տրնտեսական վերափոխությունների ամբողջ դժվարությունը: Այդպիսի դժվարություններ է կրում նաև հասարակական կարծիքի ձևավորումը սոցիալական իրականության հակասական զարգացման պայմաններում, քանի որ քաղաքական հրապարակախոսությունը պաշտպանում է գաղափարներ և արժեքներ՝ ուղղված երկրի առաջադիմական զարգացմանը մի միջավայրում, որտեղ տիրում են անկատար հասարակական հարաբերություններ:

Հայաստանի Հանրապետությունում հասարակության մեջ նկատելի է տարբեր հայացքների և մոտեցումների բազմազանություն: Նման բազմազանությունն իր ազդեցությունն է թողնում նաև մամուլի կողմից հասարակական կարծիքի ձևավորման, քաղաքական հրապարակախոսության թեմատիկայի և բովանդակության վրա:

Մամուլի հրապարակախոսության մեջ հասարակական-քաղաքական թեմատիկայի հիմնահարցը միանշանակ չի ընկալվում:

Ակնհայտ են դառնում հասարակության տարբեր ուժերի ձգտումները: Իշխանությունները փորձում են հասարակական կարծիքը ձևավորել սեփական դիրքերը ամրապնդելու և հետագայում իշխանությունը վերարտադրելու, իսկ ընդդիմությունը՝ հասարակական կարծիքը սեփական շահերի հունով նպատակամղելու համար:

Ժողովրդական զանգվածները հասարակական կարծիքի ձևավորմանը մոտենում են առավել այլընտրանքայնորեն: Մի մասը պաշտպանում է իշխանությունների, մյուսը՝ հակընդդեմ ուժերի դիրքորոշումը: Ժողովրդի մեծ մասը հակված է որդեգրելու սպասողական դիրքորոշում՝ հույս ունենալով, թե իշխանություն-ընդդիմություն պայքարը, ի վերջո, կհանգեցնի նոր ճշմարտությունների բացահայտմանը:

Փաստորեն ժողովրդի մեծ մասի հասարակական կարծիքում անվստահություն է դրսևորվում ձևավորված քաղաքական համակարգի՝ իշխանության և ընդդիմության նկատմամբ:

Այս պայմաններում տարբեր ուղղվածու-

թյան քաղաքական հրապարակախոսության հաճախակի դրսևորվող ձգտումները, այն է՝ սեփական մեկնակետով ձևավորել հասարակական կարծիք, չեն տալիս ցանկալի արդյունքներ:

Մամուլի՝ հասարակական կարծիքի ձևավորման ջանքերի անարդյունավետությունը առանձնապես դրսևորվում է նախընտրական շրջանում:

«Հայաստանի Հանրապետություն», «Գոլոս Արմենիի», «Նովոյե վրեմյա» և մի քանի այլ պարբերականներ փորձում են հասարակական կարծիքը ձևավորել ի նպաստ ներկայիս իշխանությունների: Ե՛իշտ հակառակ կողմնորոշում ունեն ընդդիմության շահերի պաշտպան «Հայկական ժամանակ», «Չորրորդ իշխանություն» թերթերը:

Այսպես՝ 1996թ. և հետագա տարիների նախագահական ընտրությունների նախօրյակին տարբեր կողմնորոշման թերթերը հրապարակեցին բնակչության շրջանում անցկացված իրական թեչիմոս հարցումների արդյունքներ, որոնք պարզորոշ դրսևորեցին հասարակական կարծիքի տարակարծությունները:

Ուստի կարելի է հետևություն անել, որ Հայաստանում հասարակական կարծիքը՝ որպես սոցիալական ինստիտուտ, գտնվում է տարընթացության վիճակում:

Այն պարզորոշ դրսևորվում է, երբ ձևավորված բարոյահոգեբանական աննպաստ մթնոլորտում խորանում է հասարակության տարբեր շերտերի միջև բևեռացումը, միաժամանակ նվազում մարդկանց միջև փոխըմբռնումը:

Դրա պատճառները օբյեկտիվ են և սուբյեկտիվ: Ժողովուրդների պատմության մեջ առաջին անգամ նախկին ԽՍՀՄ երկրներում փորձ է կատարվում սոցիալիստական հասարակարգից անցում կատարել կապիտալիստականին, որը հղի է անկանխատեսելի հետևանքներով: Հայաստանի Հանրապետությունում այդ գործընթացները կրեցին տարերային, անկառավարելի բնույթ, որը հանգեցրեց հասարակության տարբեր շերտերի միջև բևեռացմանը: Դրան ավելացան բացասական սուբյեկտիվ գործոններ, որոնցից հարկ է ընդգծել իշխանական թևի կողմից սեփական կոնյուկտուրայի շահերով ղեկավարվելը, իշխանության և մեծ բիզնեսի միաձուլումը, մամուլի միջոցով հասարակական գիտակցության և հասարակական կարծիքի մանիպուլյացիան:

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Այդ ամենը բնակչության զգալի մասի մոտ իշխանությունների նկատմամբ անվստահության մթնոլորտ ձևավորեց: Մինչդեռ գործնականում իշխանական հաստատությունների լեգիտիմությունը պաշտպանվում է նրա նկատմամբ քաղաքացիական հասարակության բոլոր կառույցների և ամենից առաջ՝ հասարակական կարծիքի միջոցով:

Հասարակական կարծիքը Հայաստանում բացասաբար է տրամադրված նաև ընդդիմության նկատմամբ, որում գերիշխում են անցյալում վարկաբեկված նախկին իշխանավորները:

Հետաքրքիր է դիտարկել, թե, ի տարբերություն փակ հասարակության, ժողովրդավարականը հասարակական կարծիքի ձևավորման խնդրում ինչպիսի բնորոշ հատկանիշներ ունի.

ա. հասարակության կենսագործունեության և նրա զարգացման հեռանկարի նկատմամբ քննադատական մոտեցումը,

բ. իրավական, բարոյական և արժեքային դիրքերից հասարակական իրականության գնահատման դրսևորումը,

գ. իշխանական մարմինների և քաղաքացիական հասարակության քաղաքակիրթ փոխգործողությունը:

Ժողովրդավարական հասարակությունում քաղաքական հրապարակախոսությունը հնարավորություն ունի հասարակական կարծիքի միջոցով փոխելու մարդկանց պատկերացումներն իր կյանքի և հեռանկարի վերաբերյալ:

Մինչդեռ փակ հասարակությունում վարքագծի նորմերը և արժեքները կարող են պարտադրվել անհատին և մարդկանց խմբերին:

Արդի հրապարակախոսությունում ժողովրդավարության ձևավորման քարոզչությունը անփոփոխ մոտեցում չէ: Հասարակական-քաղաքական զարգացումներն իրենց անմիջական ազդեցությունն են ունենում ժողովրդավարության, հասարակության անդամների ինքնաճանաչման և ազգային կերտվածքի ձևավորման վրա:

Բնակչության քաղաքական ինքնաճանաչման գործընթացը ենթարկվում է ոչ միայն ներքին պայմանների, այլև արտաքին ազդակների ազդեցությանը: Դրա դրսևորումներից մեկն այն է, որ հայ հասարակության մեջ տասնամյակներ շարունակ ձևավորվել է այն տեսակետը, ըստ որի՝ Արևմուտքը հանդիսանում է ժողովրդավարության խորհրդանիշ: Ճշմարիտ է, որ վերջինիս ազդեցու-

թյունը 1990-ական թվականներին շատ ավելի զգալի էր: Սակայն ամբողջ աշխարհում ծավալվող գործընթացները զգալիորեն փոխեցին ժողովրդավարության վերաբերյալ մեր հասարակության պատկերացումները: Դրանք չեն համընկնում ներկայիս արևմտյան ռացիոնալ մոտեցումներին:

Հասարակական կյանքի արմատական փոխակերպման հետևանքով զգալիորեն փոխվում են ժողովրդավարության նկատմամբ մարդկանց պատկերացումները:

Այնհայտ է՝ վերջին տարիներին բնակչության կեսից ավելին հիասթափություն է ապրել ժողովրդավարության արժեքներից և իդեալներից:

Ժողովրդավարության պատկերի փոփոխման և ազատամիտ քաղաքական գործիչների նկատմամբ համակրանքի նվազման պարագայում մարդկանց մոտ աճում են Արևմուտքի արժեքների նկատմամբ անտարբերությունը:

Անցկացված հարցումները ցույց են տալիս, որ ժողովրդավարական արժեքները բարձր են գնահատում հիմնականում կրթված, եկամտների միջին մակարդակ ունեցող, 25-50 տարեկան մարդիկ: Մինչդեռ ավելի տարեցները և հատկապես կենսաթոշակառուները առաջնային են համարում հայրենասիրությունը, պետականության ամրապնդման գաղափարը: Մարդկանց 60 տոկոսն էլ թերահավատ է ժողովրդավարության արժեհամակարգի նկատմամբ, և միայն 30 տոկոսն է այն համարում իրենց երկրների առաջընթացի գրավական:

Հայ հասարակայնությունը առանձնապես զգայուն է ցեղասպանության համաշխարհային ճանաչման հետ առնչվող հարցերի քննության խնդրում: Ուշագրավ է «Խտալացին և մեծ եղեռնը» հրապարակախոսական գրախոսությունը, ուր ներկայացված է հայերին և Հայաստանին վերաբերող երեք գրքերի հեղինակ Ջ. Գուայտայի «Ճիշ Արարատից», «Արմին Վեզները» և «Հայերի ցեղասպանությունը» գիրք-ալբոմը: Թերթը մեջբերում է իտալացու խոսքերը, որ եղեռնը «հանցագործություն է մարդկանց և նաև իմ հանդեպ»⁷:

Այս նույն թեման արծարծվում է թերթի մեկ ուրիշ հրապարակման մեջ՝ արտատպելով Ստամբուլի «Մարմարա» օրաթերթի հրապարակումը, որտեղ տպագրված էր թուրքահայ թերթի խմբագրի քաղաքական բնույթի հարցազրույցը հայաստանցի տնտեսագետի հետ: Հոդվածը եզրափակվում է հետևյալ դատողությամբ. «Թուրքիայի կառավա-

www.moj.am

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

րությունը պետք է ուժ գտնի ընդունելու 1915 թ. եղեռնը»⁸:

Վերջին ժամանակների հայ հրապարակախոսության մեջ ձևավորվել է նոր ուղղվածություն՝ գիտական-վերլուծական, որի ատաղձն է տնտեսության, քաղաքականության, մշակույթի ներկա վիճակի, ազգի բարոյահոգեբանական կերտվածքի կամ պատմական փորձի իմաստավորման գիտատեսական վերլուծությունը:

Հասարակական կարծիքի ձևավորման կարևոր ուղղություններից է հանրակրթական դրպրոցի, բուհի, մասամբ նաև գիտության հիմնահարցերի քննությունը: Ընդ որում, հրապարակումների մեծ մասն ունի քննադատական ուղղվածություն: Այսպես՝ «Ազգ» թերթը տպագրել է հրապարակախոսական բնույթի հոդված «Բռնի բարեփոխումների բողոքները» վերնագրով, որում հանրագումարի բերելով դպրոցի բարեփոխումների վերաբերյալ ուսուցչական կոլեկտիվներում ծավալված քննարկումները՝ թերթը համամիտ է նրանցում արտահայտված ընդհանուր տեսակետին, որ «տասներկու ամյա դպրոցը սուտ է ֆիկցիա»⁹:

Հանրապետության հասարակական կյանքում 2004-2005 թթ. նշանավորվեցին սահմանադրական փոփոխությունների անհրաժեշտության քարոզչությամբ և հանրաքվեի անցկացման նշանաբանով: Քաղաքական հրապարակախոսությունը նպատակ էր հետապնդում ձևավորել հասարակական կարծիք, ըստ որի՝ սահմանադրական բարեփոխումները կոչված են ամրապնդելու մեր երկրի վարկանիշը՝ որպես մի հասարակություն, որը հավատարիմ է ազատական և ժողովրդավարական արժեքներին:

Ինչպես և կարելի էր ակնկալել, սահմանադրական բարեփոխումների քարոզչությունում առաջնային դերը վերապահվում էր իշխանության ներկայացուցիչներին: Այսպես, «Հայաստանի Հանրապետություն» թերթը մեջբերումներ է կատարում նախագահ Ռ. Քոչարյանի՝ Երևանի պետական համալսարանում ունեցած ելույթից, ուր հիմնավորվում էր այն տեսակետը, որ սահմանադրական բարեփոխումները հանգեցնելու են նրան, որ «Հայաստանը դառնալու է, անկասկած, առաջատար երկիր՝ բոլոր դրական հետևանքներով»¹⁰: Նկատելի է, որ «Հայաստանի Հանրապետություն» թերթի վերը նշված հրապարակախոսական մեկնաբանությունն ավելի շատ կրում է տեղեկատվական,

քան վերլուծական բնույթ: Թերթը, առանց սեփական տեսակետը հայտնելու, շարադրում է հանրապետության նախագահի մոտեցումները խնդրո առարկայի վերաբերյալ: Նման պարագայում թուլանում է հրապարակման հասարակական հնչեղությունը:

Գրեթե նույն ոճով է շարադրված «Հայաստանի Հանրապետություն» թերթում «Դաշնակցությունը չի փոխում իր դիրքորոշումը» տեղեկատվական հոդվածը: Նշվում է, որ Սահմանադրության փոփոխությունների ընդունման պարագայում կրնա դրանից բխող նոր օրենքներ: Ըստ հոդվածագրի՝ լուծման են սպասում երկքաղաքացիության, քիկնագորային ծառայության և այլ խնդիրներ:

Հոդվածի ատաղձն է այն մոտեցումը, որ ժողովրդավարությունը պահանջում է պարզաբանել բարեփոխումների անհրաժեշտությունը երկրի և հասարակության առաջընթացի համար:

Ուշագրավ է նույն թեմայով «Սահմանադրական բարեփոխումները և դատական իշխանությունը» պրոբլեմային հոդվածը, որում ընդգծվում է, որ յուրաքանչյուր հասարակության համար մնալուն արժեքներից է արդարադատության գործընթացը: Հոդվածում կարդում ենք. «ՀՀ գործող Սահմանադրությունը նախատեսել է ժողովրդավարական առաջադեմ երկրներին բնորոշ դատական իշխանության անկախությունն ապահովող մի շարք սկզբունքներ ու երաշխիքներ»¹¹: Վերջում հոդվածագիրը եզրահանգում է. «Նախագծով առաջարկվող փոփոխությունները և լրացումները ՀՀ Սահմանադրության մեջ կատարվելու դեպքում դատական իշխանությանը վերաբերող 6-րդ գլուխն էականորեն կբարելավվի, կստեղծվեն օրենսդրական բավարար հիմքեր իշխանության այդ թևի անկախ և արդյունավետ գործունեության համար»¹²:

Մասնագիտորեն շարադրված հոդվածը ունի խոցելի կողմ այն առումով, որ հոդվածագիրն իրավական դաշտի բարեփոխումները դիտում է երկրի ժողովրդավարական գործընթացներից տարաբաժան: Եթե անգամ դատական մարմինների գործունեության վերաբերյալ ընդունվեն որոշումներ՝ միտված ոլորտի բարեփոխմանը, առանց երկրում ժողովրդավարության սկզբունքների արմատացման այն չի կարող գտնել գործնական կիրառում:

Կարելի էր կարծել, որ սահմանադրական

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

բարեփոխումները հանրաքվեի միջոցով ընդունվելուց հետո հասարակության բոլոր շերտերը պետք է արտահայտեն իրենց գոհունակությունը ժողովրդավարական գործընթացի կապակցությամբ: Մակայն ընդդիմադիր մամուլում ծավալվեց քննադատություն ոչ այնքան ընդունված օրենքի, որքան հանրաքվեի արդյունքների կեղծարարության վերաբերյալ: Ընդդիմադիր թերթերի հրապարակումների հիմնական ատաղձն այն էր, որ սահմանադրական բարեփոխումների ընդունմամբ գործող իշխանությունները փորձում են Արևմուտքի առջև պատրանք ստեղծել, թե իրենք ժողովրդավար են:

Հասարակական կարծիքի ձևավորման գործում զգալի դերակատարում ունեն քաղաքական կուսակցությունները: Առավել ևս ժողովրդավարության հաստատման կարևոր քաղաքական քաղաքական համակարգի ձևավորումն է: Թվում է, թե այս խնդրում հասարակական բոլոր ուժերը միակարծիք են: Մինչդեռ նկատելի է իշխանության և ընդդիմության միջև տարածայնությունների առկայությունը: Երկուսն էլ հրապարակավ ընդունում են բազմակուսակցական համակարգի և կուսակցությունների ազատ գործունեության կարևորությունը: Մակայն, եթե իշխանությունները ձգտում են սահմանափակել ընդդիմադիր կուսակցությունների ազդեցության ոլորտները, ապա ընդդիմությունը նույնքան ջանասիրությամբ փորձում է հախուռն քննադատել իշխանությունների ցանկացած գործունեությունը:

Ընդդիմության հիմնական փաստարկը այն է, որ իշխանությունները փորձում են քայքայել հակընդդեմ կուսակցությունները և դրանով իսկ սահմանափակել հասարակական կարծիքի ձևավորման նրանց հնարավորությունները:

Ամիսների ընթացքում պարբերականների հրապարակախոսական հոդվածների նյութը «Ժառանգություն» կուսակցությունում և «Հայ ազգային կոնգրեսում» տեղի ունեցող գործընթացներն էին, նրանցում տիրող գծությունները: Մամուլի հրապարակումներում այդպես էլ քննարկման նյութ չդարձան գաղափարական հարցերը, այլ՝ սոսկ անձնական բնույթի բախումները: 2009թ. տարեմուտին համանման իրադարձություններ ծավալվեցին «Հնչակյան» կուսակցությունում: «Հայք» թերթը տպագրել է կուսակցության ատենապետի հետ հարցազրույց, որտեղ հեղինակը խոսում է կուսակցության որոշ անդամների կողմից կաշառք տալու

միջոցով համախոհներ հավաքագրելու մասին¹³:

Իրականում, կան ճշմարտություններ, որոնցից խուսափելն անհնարին է: Ցանկացած կուսակցություն կարող է գոյատևել գաղափարաբանական հենքի առկայությամբ: Նույնքան կարևոր է հասարակության մեջ տվյալ կուսակցության գործունեության անհրաժեշտության գիտակցումը: Կուսակցությունը կենսունակ է, երբ ունի հանրության կողմից ընդունելի առաջադրված խնդիրներ, և առկա են դրանց իրականացման մշակված մեխանիզմները: Կարևոր է նաև կուսակցությունում հանրության համակրանքը վայելող գործիչների առկայությունը:

Հասարակական կարծիքի ձևավորման գործում կուսակցությունները, որպես կանոն, դիմում են ՋԼՄ-ների օգնությանը, որոնք, ըստ քաղաքական կողմնորոշման, տարատեսակ մեկնաբանություններ են տալիս հասարակական կյանքում այս կամ այն կուսակցության դերակատարմանը:

Այդ իմաստով բնորոշ է «Առավոտում» տպագրված առաջնորդող հոդվածը: Ըստ հեղինակի, իշխանությունները «շատ լավ գիտեն մարդկային մանր կրքերի՝ փողասիրության և փառամոլության ուժը, և այդ օգտագործում են կուսակցություններ քանդելու համար: Այդպես են քանդվել Կոմունիստական կուսակցությունը և ԱԺՄ-ն: Այդ կուսակցությունների պառակտումը լուրջ հարված էր Հայաստանի քաղաքական համակարգի համար»¹⁴:

Նույն հոդվածում մտահոգություն է հայտնվում, որ այժմ էլ «վերևներում մատած խարդախսերները ձեռնամուխ են եղել ՍԻՄ կուսակցության քայքայմանը»:

Գժվար է համաձայնել հեղինակի այն տեսակետին, թե վերը նշված կուսակցությունների պառակտումը մեծ հարված է Հայաստանի քաղաքական համակարգին: Իրականում կոմկուսը 1990-ական թվականների կեսերից երկրի ներքաղաքական կյանքում կորցրել էր երբեմնի դերը: Ինչ վերաբերում է ԱԺՄ-ի և ՍԻՄ-ի ջանքերին՝ ակտիվորեն ներգրավվելու երկրի հասարակական-քաղաքական կյանքում, ապա նրանք որևէ շոշափելի արդյունքի չեն հասել:

Կարելի է հասկանալ, բայց ոչ արդարացնել իշխանական թևի նկրտումները՝ թուլացնելու ընդդիմադիր կուսակցությունների ազդեցությունը հասարակական գործընթացներում: Իրականում նման գործընթացներ նկատելի են անգամ

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

Արևմուտքի ժողովրդավարական երկրներում:

Ընդդիմության որոշ ներկայացուցիչների արտահայտած այն տեսակետը, թե իբր իշխանությունները պետք է շահագրգռված լինեն ուժեղ ընդդիմության ձևավորմամբ, անկեղծ չէ, քանի որ ընդդիմության հեղինակությունը աճում է, երբ նվազում է իշխանական թևի վարկանիշը:

Հայաստանում փոփոխվող տնտեսական համակարգի պայմաններում աճում է արդյունաբերական նախկին հզորությունների առնվազն մի մասի վերականգման անհրաժեշտությունը: Նման պարագայում հրատապ է դառնում բնապահպանական խնդիրների լուծումը:

Դժվար է պատկերացնել հայ ժողովրդին ամենից շատ հուզող բնապահպանական խնդիր, քան Սևանի փրկության հարցը, որը արագ կերպով ջրագուրկ է լինում: Արդեն մի քանի տասնամյակներ է, ինչ այն գտնվում է հայ հասարակության ուշադրության կենտրոնում: Արդյունավետ չեն նաև Սևանի հիմնախնդիրների վերաբերյալ կառավարության որոշումները, որոնց մեծ մասը չեն իրագործվում: Մինչդեռ Սևանը այդպես էլ իրական օգնություն չի ստանում: Գանդաղում են Արփա-Սևան ջրագծի վնասված հատվածների վերականգնողական աշխատանքները: Գեռես ոռոգման և այլ նպատակներով շարունակվում է Սևանից մեծաքանակ ջրերի բացթողումը: Հետևողականորեն չեն իրականացվում նաև Սևանի ափամերձ շրջանների մաքրման աշխատանքները, որին հարուցվում են արհեստական խոչընդոտներ:

Լրագրող Վ. Չաքարյանը իր հրապարակախոսական հոդվածում, որը վերնագրված է «Ո՛վ կնահանջի՝ Սևանը, թե՛ ռեստորանը», ընդգծում է, որ 2002թ. Հայաստանի խորհրդարանը օրենք ընդունեց Սևանի մասին, որում կար նաև հոդված այն մասին, որ արգելվում է կապիտալ շինարարության իրականացումը 1906 մ. նշանագծից ներքև: Հակառակ այդ որոշման՝ Սևանա լճի շրջագծում հայտնվեցին ռեստորանային և գվարճանքի այլ խոշորամասշտաբ շինություններ¹⁵: Թերթը փորձում է հասարակական կարծիք ձևավորել Սևանը ճահճացումից փրկելու համար, սակայն կասկած է հայտնում, որ նման պարագայում էլ մեծահարուստները կշարունակեն Սևանի շուրջը ռեստորանային համակարգի ընդլայնումը:

Վերը ասվածը բերում է այն համոզման, որ ժողովրդավարական կամ նման հակում ունեցող

երկրներում հասարակական կարծիքը հանդես է գալիս, որպես կառավարման ներգործուն գործիք քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական, կրթական-մշակութային, բնապահպանական կամ այլ բնույթի որոշումների ընդունման և իրականացման գործում: Դրանով իսկ քաղաքական հրապարակախոսության հնարավորությունները կարող են օգտագործվել հասարակական հարաբերությունների կարգավորման ոլորտում՝ հանգեցնելով ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական հետևանքների:

Կարելի է եզրահանգել, որ վերջին երկու տասնամյակներում փոխվել է հայկական քաղաքական հրապարակախոսության դեմքը: Եթե մինչև 1990-ական թվականները մամուլի քաղաքական հրապարակախոսությունը իր առջև խնդիր էր դնում հասարակության մոտ ամրագրել տևական գաղափարներ և վարքագծի նորմեր, ապա ներկայիս քաղաքական հրապարակախոսությունը առավելապես հետապնդում է գործնական նպատակներ: Այս մոտեցումը հատկապես դրսևորվում է նախընտրական շրջանում, երբ փորձ է արվում հասարակական կարծիքը ձևավորել այս կամ այն կուսակցության կամ անձի օգտին:

Մեկ ուրիշ բնորոշ առանձնահատկություն: Եթե տասնամյակներ առաջ հրապարակախոսության ժանրին հիմնականում դիմում էին անվանի գրողներն ու գրականագետները, ապա մեր օրերում հրապարակախոսությունը դարձել է քաղաքագետների և քաղաքական գործիչների և անգամ զանազան թեմաներով հանդես եկող լրագրողների ինքնադրսևորման ասպարեզ:

ՀՀ-ում արդի քաղաքական հրապարակախոսության բնորոշ գիծը, ի տարբերություն նախորդ պատմական դարաշրջանների, այն է, որ նրանում դրսևորվում է հակում և ընդունակություն՝ գնալու փոխզիջման և, ելնելով փոփոխվող իրադրությունից, մշակելու նոր ռազմավարություն: Արդի քաղաքական հրապարակախոսության մյուս առանձնահատկությունը ՋԼՄ-ների մանիպուլյատիվ հնարավորությունների օգտագործումն է: Ընդ որում, փոփոխություն կրեց ոչ միայն հրապարակախոսությունը, այլև ձևավորվեց լսարանի նոր տեսակ, որը պատրաստ է ակտիվորեն արձագանքելու մամուլի հրապարակախոսական նյութերին: Հայաստանի Հանրապետությունում հասարակության տարբեր խավերի մեջ առաջացած շերտավորումը հանգեցրել է նրան, որ քաղաքական հրապարակա-

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

խոսությունը և նրանում արտահայտված գաղափարները միանշանակ չեն ընկալվում մարդկանց կողմից:

ՀՀ-ում մամուլի լսարանի սոցիալ-մշակութային ոչ միատարր պատկանելիությունը և նրանց դիրքորոշման տարատեսակությունը և միաժամանակ տարբեր տեղեկատվական աղբյուրների և մոտեցումների առկայությունը մարդկանց հնարավորություն է տալիս տեղեկատվություն ստանալու սկզբնաղբյուրներից և ինքնուրույնաբար կատարելու եզրահանգումներ: Նման պարագայում հեռանկարային կլիներ, որ հանրապետության մամուլը հրապարակախոսական ելույթի համար ընդգրկեր տվյալ հարցի փորձագետին: Վերջինս կբարձրացներ հրապարակումների հասարակական կշիռը

Այդ ամենը հարկադրում է մամուլում և նրանում տպագրվող հրապարակախոսական նյութերում կիրառել նոր, կառուցողական մեթոդներ և մո-

տեցումներ հասարակական կարծիքի ձևավորման համար:

21-րդ դարում բոլոր երկրների առջև խնդիր է առաջ եկել անցում կատարել զարգացման նոր՝ տեղեկատվական փուլի: Միասնական համաեվրոպական և համաշխարհային տեղեկատվական տարածքի առկայությունը հարկադրում է հասարակական կարծիքի ձևավորման հարցում արմատապես փոխել քաղաքական հրապարակախոսության բովանդակությունը՝ հրատապ դարձնելով նոր՝ առավել գործունե եղանակների մշակումը:

Տվյալ դեպքում նկատի ունենք պաշտոնական իշխանության և ընդդիմադիր կուսակցությունների գործունեության հասարակական վերահսկողությունը, քաղաքական որոշումների ընդունման մեջ հասարակական կարծիքի ձևավորումը և վերջինիս ներգործությունը:

¹ Տե՛ս Լազուտինա Գ.Վ. Основы творческой деятельности журналиста. М., 2000. С. 46.
² Տե՛ս Կուվալդին Վ., Ենգիբարյան Ռ., Սալչենկո Օ. և այլք «Власть и нравственность» М., 1997.
³ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 6 դեկտեմբերի, 2005թ.:
⁴ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 14 սեպտեմբերի, 2005թ.:
⁵ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 1 սեպտեմբերի, 2005թ.:
⁶ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 31 հոկտեմբերի, 2002թ.:
⁷ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 16 դեկտեմբերի, 2005թ.:
⁸ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 11 հոկտեմբերի, 2005թ.:
⁹ Տե՛ս «Ազգ», 22 հոկտեմբերի, 2006թ.:
¹⁰ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 4 նոյեմբերի, 2004թ.:
¹¹ Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 11 հոկտեմբերի, 2005թ.:
¹² Տե՛ս «Հայաստանի Հանրապետություն», 11 հոկտեմբերի, 2005թ.:
¹³ Տե՛ս «Հայք», 15 դեկտեմբերի, 2009թ.:
¹⁴ Տե՛ս «Առավոտ», 3 նոյեմբերի, 2006թ.:
¹⁵ Տե՛ս «Նովոյե վրեմյա», 3 դեկտեմբերի, 2009թ.: